

Zhodnocení Nejvyššího soudu ČSSR ze dne 8. 12. 1981, sp. zn. Plsf 3/81, ECLI:CZ:NS:1981:PLSF.3.1981.1

Číslo: 16/1982

Právní věta:

Zhodnocení aplikace ustanovení § 75 tr. zák. a některých souvisejících trestněprávních ustanovení v řízení proti mladistvým.

Soud: Nejvyšší soud ČSSR

Datum rozhodnutí: 08.12.1981

Spisová značka: Plsf 3/81

Číslo rozhodnutí: 16

Číslo sešitu: 4-5

Typ rozhodnutí: Zhodnocení

Hesla:

Předpisy: 140/1961 Sb. § 75

Druh: Rozhodnutí ve věcech trestních

Sbírkový text rozhodnutí:

Jedním z trvalých úkolů, které pro státní orgány vyplynuly ze závěrů zasedání ÚV KSČ ve dnech 3.-4. července 1973, je soustavně působit k dosažení ještě výraznějšího pokroku v socialistické výchově mladé generace. Tento úkol byl zdůrazněn i ve zprávě o činnosti strany a vývoji společnosti od XV. sjezdu KSČ a o dalších úkolech strany, přednesené na XVI. sjezdu KSČ. Bylo v ní mimo jiné uvedeno, že zdravý růst mladého pokolení zůstane i do budoucna v popředí pozornosti stranických i společenských orgánů a organizací celého našeho státu. To předpokládá jednotně působit na mladé pokolení při formování jeho socialistického vědomí a morálky, odstraňování zlovyků nepříznivých vývoji mladistvých a uplatňování i rozvíjení jejich dobrých povahových vlastností.

Důležité úkoly z těchto závěrů vyplývají i pro soudy, a to v oblasti boje proti kriminalitě mládeže. Při jejich plnění je nutno dbát, aby se trestněprávní normy o stíhání mladistvých využívaly a uplatňovaly správně. Především je třeba při projednávání věcí mladistvých přihlížet k zvláštní péči, kterou socialistická společnost věnuje mládeži. Nutno přitom vycházet ze specifických rysů mladistvých pachatelů a jimi spáchaných trestných činů a přečinů a neztrácet ze zřetele, že u mladistvého se zvláště výrazně uplatňuje zásada pomocné úlohy trestní represe.

Tuto zásadu je nutno respektovat též při aplikaci ustanovení § 75 tr. zák., které obsahuje zvláštní podmínky trestní odpovědnosti mladistvých.

Nejvyšší soudy republik i Nejvyšší soud ČSSR věnovaly problematice mladistvých pozornost už v minulosti. Ve Směrnici pléna k zaměření činnosti soudů a státních notářství po XV. sjezdu KSČ PlsF 1/76 bylo zdůrazněno, že otázce kriminality mládeže je zapotřebí věnovat zvýšenou pozornost. Jde o trvalý úkol, jak plyne i ze Směrnice pléna Nejvyššího soudu ČSSR k výkonu soudního dozoru po XVI. sjezdu KSČ PlsF 1/81.

Poznatky v uplynulém období naznačovaly, že v praxi soudů se dostatečně nerozlišuje mezi trestní odpovědností mladistvých a dospělých pachatelů trestných činů a přečinů. Z toho vyplynul pro trestní kolegium Nejvyššího soudu ČSSR úkol pojatý do plánu hlavních úkolů Nejvyššího soudu ČSSR na rok 1981 zhodnotit aplikaci ustanovení § 75 tr. zák. a některých souvisejících trestněprávních ustanovení v řízení proti mladistvým.

Nejvyšší soudy republik v součinnosti s krajskými (městskými) soudy proto provedly kontrolní průzkum a zhodnocení praxe okresních (obvodních) soudů při postihu mladistvých včetně aplikace ustanovení § 75 tr. zák. Předmětem průzkumu byly věci pravomocně skončené v roce 1979 a v I. polovině roku 1980.

Na základě výsledků těchto průzkumů, sledování rozhodování nejvyšších soudů republik, využití poznatků ministerstev spravedlnosti a informací získaných z gremiálních porad krajských (městských) soudů i z dalších zdrojů a poznatků ze statistických přehledů o vývoji kriminality mladistvých, o skladbě jejich trestné činnosti a o trestním postihu za poslední léta, zhodnotilo a zobecnilo trestní kolegium Nejvyššího soudu ČSSR poznatky o praxi soudů v rozsahu stanoveném v plánu hlavních úkolů s cílem sjednotit a usměrnit rozhodování soudů při posuzování trestní odpovědnosti mladistvých.

Obsah.

I. Statistické údaje o vývoji kriminality skladbě trestné činnosti a o trestním postihu mladistvých

II. Trestní odpovědnost mladistvých z hlediska ustanovení § 75 tr. zák.

III. Aplikace ustanovení § 75 tr. zák. v soudní praxi

IV. K některým ustanovením trestního řádu vztahujícím se k rozhodování od trestní odpovědnosti mladistvého ve smyslu ustanovení § 75 tr. zák.

V. Závěry

I. Statistické údaje o vývoji kriminality, skladbě trestné činnosti a o trestním postihu mladistvých

Od r. 1971 do r. 1979 měly počty mladistvých postavených před soudy sestupnou tendenci. Shodně s tím také docházelo k poklesu počtu odsouzených mladistvých.

V roce 1979 bylo soudy pravomocně odsouzeno 4 537 mladistvých za trestné činy (v ČSR 2 635, v SSR 1 902), což je o 6,8 % méně než v r. 1978 a o 26,4 % méně než v r. 1975. Za přečiny bylo v r. 1979 odsouzeno 3 380 mladistvých (v ČSR 1 898, v SSR 1 482); oproti roku 1978 jde o pokles o 0,8 % a oproti r. 1975 o 3 %. V roce 1980 bylo odsouzeno za trestné činy 4 686 mladistvým (v ČSR 2 707, v SSR 1 979) a za přečiny 2 336 mladistvých (v ČSR 1 414, v SSR 922). V r. 1980 tedy došlo ve srovnání s r. 1979 k menšímu vzestupu počtu mladistvých odsouzených za trestné činy o 3,2 % (v ČSR o 2,7 %, v SSR o 4,1 %). Počty odsouzených mladistvých za přečiny v r. 1980 vykazují větší pokles, což ovlivnila v nemalé míře amnestie prezidenta republiky z 8.5.1980; ve srovnání s r. 1979 klesl počet mladistvých odsouzených za přečiny o 30,9 % (v ČSR o 25,5 %, v SSR o 37,8 %).

Sestupnou tendenci měl též podíl trestné činnosti mladistvých na celkovém počtu všech odsouzených osob. Zatímco v r. 1971 činil tento podíl 13 %, do r. 1976 klesl na 8,6 % a v r. 1979 na 8,2 %. U trestných činů činil tento podíl v r. 1979 6,2 % (v ČSR 5,7 %, v SSR 7,4 %), u přečinů 9,6 % (v ČSR 8,2 %, v SSR 12,5 %). V r. 1980 podíl mladistvých na celkové kriminalitě poněkud stoupl u trestných činů, a to na 7,1 % (v ČSR na 6,3 %, v SSR na 8,6 %); u přečinů naopak klesl na 8,8 % (v ČSR na 8 %, v SSR na 10,7 %), což však opět ovlivnila zmíněná amnestie prezidenta republiky.

Skladba trestné činnosti se oproti předcházejícím létům u mladistvých v podstatě nezměnila. Mladiství páchají nejvíce trestné činy proti majetku (krádeže, zpronevěry a podvody podle § 247, § 248 a § 250 tr. zák.), jejichž podíl činil v r. 1979 14,1 % (v ČSR i v SSR shodně), v r. 1980 stoupl na 16 % (v ČSR na 14,9 %, v SSR na 17,6 %). Na trestném činu rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 tr. zák. se mladiství podíleli v r. 1979 12,4 % (v ČSR 11,3 %, v SSR 14 %), v r. 1980 16,4 % (v ČSR 13,9 %, v SSR 19,8 %). Poměrně často mladiství páchají trestné činy neoprávněného užívání cizího motorového vozidla podle § 209a tr. zák.; na něm se podíleli v r. 1979 11,7 % (v ČSR 12,8 %, v SSR 10,3 %) a v r. 1980 12,7 % (v ČSR 14,9 %, v SSR 10,1 %). Další větší skupinu tvoří trestné činy ublížení na zdraví podle § 221, 222 tr. zák. a trestné činy rvačky podle § 225 tr. zák. Jejich podíl na celkové kriminalitě mladistvých činil v r. 1979 11,7 % (v ČSR 9,1 %, v SSR 15,2 %), v r. 1980 7,3 % (v ČSR 5,4 %, v SSR 9,8 %), přičemž pokles v r. 1980 je odůvodněn opět zmíněnou amnestií prezidenta republiky. Poměrně stabilní je podíl trestných činů výtržnictví podle § 202 tr. zák., který činil v r. 1979 8,3 % (v ČSR 8 %, v SSR 8,5 %), a v r. 1980 7,1 % (v ČSR 6,8 %, v SSR 8,6%). Podstatnější výkyvy nelze zaznamenat ani u trestných činů pohlavního zneužívání podle § 242 tr. zák.; jejich podíl činil v r. 1979 7,6 % (v ČSR i v SSR shodně) a v r. 1980 rovněž 7,6 % (v ČSR 8,1 %, v SSR 7 %). Podíl trestného činu loupeže podle § 234 tr. zák. v r. 1979 činil 4 % (v ČSR 3,2 %, v SSR 5 %) a v r. 1980 5,2 % (v ČSR 4,4 %, v SSR 6,4 %).

Majetková trestná činnost u mladistvých převažuje i u přečinů. Podíl mladistvých odsouzených za přečin proti majetku v socialistickém a v osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 zák. č. 150/1969 Sb. na počtu všech mladistvých odsouzených za přečiny činil v r. 1979 63,2 % (v ČSR 57 %, v SSR 71,1 %) a v r. 1980 72,9 % (v ČSR 72,5 %, v SSR 73,4 %). Dále následují přečiny proti pracovní kázi podle § 8 písm. c) přeč. zák. (10 %) a přečiny příživnictví podle § 10 téhož zák. (8 %), u nichž mezi národními republikami nejsou podstatnější rozdíly.

Uvedené údaje svědčí mj. o tom, že trestná činnost mladistvých je u trestných činů i u přečinů koncentrována do několika málo skupin.

Mladistvým jsou ukládány v převážné míře tresty nespojené bezprostředně s odnětím svobody, zejména podmíněná odsouzení. Podíl nepodmíněných trestů odnětí svobody činil u trestných činů v r. 1975 28,3 % (v ČSR 23,4 %, v SSR 35,8 %), v r. 1979 se snížil na 24,2 % (v ČSR na 21,8 %, v SSR na 27,4 %); určité zvýšení v r. 1980 na 25,4 % (v ČSR na 27,4 %, v SSR na 30,6 %) je opět ovlivněno zmíněnou amnestií prezidenta republiky. Podíl nepodmíněných trestů odnětí svobody ukládaných za přečiny činil u mladistvých v r. 1975 8 % (v ČSR 7,6 %, v SSR 8,4 %), v r. 1979 klesl na 6,6 % (v ČSR na 5 %, v SSR na 7,6 %) a v r. 1980 na 6,2 % (v ČSR na 5 %, v SSR na 8,1 %).

Podíl rozhodnutí, jimiž bylo upuštěno od potrestání, činil u mladistvých v r. 1975 4,5 % (v ČSR 5,4 %, v SSR 3,1 %) u trestných činů a 15,7 % (v ČSR 15,1 %, v SSR 16,8 %) u přečinů. V r. 1979 činil tento podíl u trestných činů 6,5 % (v ČSR 7,2 %, v SSR 5,5 %) a u přečinů 17,5 % (v ČSR 16,5 %, v SSR 18,9 %). V r. 1980 činily tyto podíly u trestných činů 5,6 % (v ČSR 5,9 %, v SSR 5,2 %) a u přečinů 17,3 % (v ČSR 16,3 %, v SSR 18,9 %).

Z uvedených údajů vyplývá, že ve skladbě trestů ukládaných mladistvým jsou určité odlišnosti mezi národními republikami zejména pokud jde o podíly nepodmíněných trestů odnětí svobody. Tyto rozdíly lze vysvětlit tím, že u mladistvých v SSR je vyšší koeficient trestnosti (o 15 osob z 10 000

trestně odpovědných mladistvých) než v ČSR, dále v SSR se mladiství častěji dopouštějí závažnějších trestných činů, zejména násilné povahy, a v neposlední řadě tím, že v SSR je vyšší kriminalita mladistvých cikánů, která je častěji doprovázena i recidivou, zvláště ve východní části této republiky, kde podíl těchto osob na celkové kriminalitě mladistvých dosahuje téměř jedné poloviny.

II. Trestní odpovědnost mladistvých z hlediska ustanovení § 75 tr. zák.

Zvláštní péče naší socialistické společnosti o mládež se v trestním zákoně projevuje odlišnou úpravou trestního stíhání mladistvých od stíhání dospělých, tj. osob, které v době činu překročily osmnáctý rok svého věku. Odchyly jsou uvedeny v hlavě sedmé obecné části trestního zákona. Jedním z nejvýznamnějších je ustanovení § 75 o trestní odpovědnosti, jehož smyslem je, aby trestní odpovědnost mladistvého byla stanovena jen u činů vykazujících vyšší stupeň nebezpečnosti pro společnost než u dospělých pachatelů; nepůjde-li v důsledku toho o trestný čin nebo přečin, měly by být vůči mladistvému použity jiné výchovné prostředky.

Výkladu ustanovení § 75 tr. zák. nebyla dosud věnována dostatečná pozornost a jeho aplikace v praxi není uspokojivá.

Trestný čin a přečin jsou v našem trestním právu určeny dvěma základními podmínkami, a to formální podmínkou, spočívající v tom, že čin naplnil znaky uvedené v trestním zákoně, resp. v zákoně o přečinech, a materiální podmínkou, již je nebezpečnost činu pro společnost.

Má-li jít o trestný čin, musí být stupeň nebezpečnosti činu pro společnost vyšší než nepatrný (§ 3 odst. 2 tr. zák.); je-li však pachatelem mladistvý, musí být tento stupeň vyšší než malý (§ 75 tr. zák.). Při zjištění „nepatrného stupně“ nebezpečnosti činu pro společnost u dospělé osoby a „malého stupně“ u mladistvého nejde tedy vůbec o trestný čin. Malý stupeň nebezpečnosti činu pro společnost je stupeň poněkud vyšší než nepatrný.

Podle ustanovení § 1 odst. 1 zák. o přečinech je přečinem takové jednání, které nedosahuje stupně společenské nebezpečnosti trestného činu. Podle odst. 2 téhož ustanovení musí být stupeň nebezpečnosti přečinu vyšší než nepatrný. Dolní hranice trestní odpovědnosti je tedy zde označena stejným výrazem jako u trestných činů. Protože podle § 13 odst. 1 zák. o přečinech platí u přečinů – až na odchyly tam uvedené – obdobně ustanovení obecné části trestního zákona, je nutno u mladistvých použít, pokud jde o materiální podmínku přečinu, ustanovení § 75 tr. zák.

Vzhledem k typově menší společenské nebezpečnosti přečinu ve srovnání s trestným činem je nutno stejně označené pojmy „nepatrný“ a „malý“ stupeň nebezpečnosti pro společnost vykládat u přečinu jinak než u trestného činu; u přečinu vyjadřují nižší kvantitu než u trestného činu.

To platí též pro pokus, organizátorství, návod a pomoc, u trestného činu také pro jeho přípravu (§ 89 odst. 1 tr. zák.). Zvláště u přípravy trestného činu, jež je typově pro společnost méně nebezpečná než dokonatý trestný čin, je třeba pamatovat na to, že čin musí mít potřebný stupeň nebezpečnosti pro společnost. U mladistvých vzhledem k § 75 tr. zák. proto nebude namnoze pouhá příprava trestná.

Při stanovení, zda je stupeň nebezpečnosti činu pro společnost malý, je nutno vycházet z kritérií uvedených v § 3 odst. 4 tr. zák. Všechna tato hlediska určující stupeň nebezpečnosti činu pro společnost jsou svým způsobem významná. Nelze se proto omezovat jen na hodnocení některých z nich. Při zjišťování, zda stupeň nebezpečnosti pro společnost je malý či vyšší než malý, je nutno tato hlediska hodnotit jednotlivě i v jejich souhrnu.

Při posuzování trestní odpovědnosti mladistvého je třeba náležitě přihlížet především k osobě pachatele. Skutečnost, že čin byl spáchán mladistvým jako osobou bez dostatečných životních zkušeností, jejíž dospívání je provázeno pronikavými změnami celé osobnosti, má pro stupeň

společenské nebezpečnosti činu mimořádný význam.

Nelze však přehlížet, že mezi osobami mladistvými jsou určité rozdíly. Ne všichni se chovají stejně ve společnosti. Rozmanité jsou jejich vlastnosti, smýšlení apod.; různý bývá zpravidla jejich předchozí vývoj i prostředí, v němž žijí, popř. pracují; nelze též předpokládat u všech stejný celkový postoj k trestné činnosti atd. Proto jsou různé i možnosti jejich nápravy.

Zvláštnosti charakterizující osobnost mladistvého se promítají do pohnutky činu, do míry zavinění, do stupně narušení pachatele a do možnosti jeho nápravy. Nedotýkají se však jiných okolností, jež spoluurčují výsledný stupeň společenské nebezpečnosti, např. do významu chráněného zájmu, do následku, do způsobu provedení činu apod.

Stupeň rozumového vývoje a malé životní zkušenosti mladistvého mohou podstatně ovlivnit hodnocení pohnutky činu. Pro mladistvé je příznačná dobrodružnost, zvědavost, touha brzo se vyrovnat dospělým, napodobování starších atd. Takové pohnutky je třeba hodnotit shovívavěji u mladistvých než u dospělých pachatelů.

Míra zavinění může být u mladistvého snižována, nebyl-li schopen předvídat stupeň konkrétního ohrožení nebo rozsah a povahu vzniklých škod či jiných následků trestné činnosti. Také jeho právní vědomí je méně rozvinuté, což rovněž snižuje společenskou nebezpečnost činu.

Pokud jde o okolnosti, za kterých byl čin spáchán, bude třeba u mladistvých mnohem více než u dospělých přihlížet k různým vlivům, jež na ně působily, a k tomu, do jaké míry jim byli schopni čelit.

Špatné návyky, postoje a názory nejsou u mladistvého ještě hluboko zakořeněny, takže je tu snadnější možnost nápravy.

Se zřetelem k osobě mladistvého bude tedy výsledný stupeň nebezpečnosti činu pro společnost v konkrétním případě nižší, než by byl za jinak stejných okolností u dospělého pachatele. Tento stupeň je pak třeba porovnat se stupněm, který tvoří zákonnou dolní hranici trestní odpovědnosti a pro mladistvé je označen slovem „malý“.

Uvedená dolní hranice trestní odpovědnosti je dána v oblasti materiálního znaku trestného činu, netýká se tedy formálních znaků obsažených ve skutkové podstatě trestného činu. Znaky skutkové podstaty trestného činu nelze vykládat u mladistvého jinak než u dospělého pachatele; buď takový znak dán je, anebo není.

Tak např. pojem ublížení na zdraví je nutno vykládat stejně pro dospělé i mladistvé stejným počtem dní, po které je poškozený vyřazen z normálního života zdravého člověka. „Neodpovědný postoj k majetku, který je v socialistickém vlastnictví“, je třeba hodnotit ze stejných hledisek u dospělého i mladistvého; nelze tu klást na mladistvého nižší požadavky.

Naproti tomu materiální znak může nabývat různé velikosti. Stupeň nebezpečnosti činu pro společnost se posuzuje podle hledisek § 3 odst. 4 tr. zák. Hlediska uvedená v cit. ustanovení sice většinou poukazují na skutečnosti, jež tvoří znaky skutkové podstaty trestného činu, avšak rozdíl spočívá v tom, že při úvaze o naplnění formálních znaků trestného činu jde o to, zda tyto znaky jsou či nejsou dány, kdežto při hodnocení stupně nebezpečnosti činu pro společnost se posuzuje míra, v jaké jsou naplněny, a tím i jejich vliv na stupeň této nebezpečnosti. Tak např. jedním z hledisek § 3 odst. 4 tr. zák. je míra zavinění, avšak formálním znakem trestného činu je existence zavinění, tj. úmyslu nebo nedbalosti.

V oblasti materiálního znaku si někdy soudní praxe vytváří orientační hranice, zejména pro jednotné

pojímání dolní meze trestní odpovědnosti. Tato hranice je v trestním zákoně i v zákoně o přečinech označena výrazem „nepatrný stupeň“. Např. rozhraní mezi majetkovým přečinem a přestupkem je tvořeno zhruba škodou 100 Kčs. Takovéto hranice musí být ovšem vykládány u mladistvých jinak než u dospělých, neboť zde nejde o formální znak skutkové podstaty trestného činu, ale o stupeň nebezpečnosti činu pro společnost.

Tak např. u majetkové trestné činnosti je proto třeba stanovit peněžní hranici pro rozhraní mezi přestupkem a přečinem – za jinak stejných okolností – poněkud vyšší částkou než pro dospělé pachatele. Podobně u přečinu proti pracovní kázi (§ 8 písm. c) zák. o přeč.) lze pro mladistvé určit hranici trestní odpovědnosti větším počtem vynechaných pracovních směn. O tom, jak se tyto hranice v praxi vykládají, srov. dále oddíl III.

Soud tedy při aplikaci § 75 tr. zák. musí jednak správně stanovit stupeň nebezpečnosti daného činu pro společnost, jednak správně vyložit materiální podmínku trestní odpovědnosti stanovenou v zákoně. Srovnáním zákonné hranice „malého stupně nebezpečnosti činu pro společnost“ s konkrétním stupněm této nebezpečnosti se dospěje k závěru, zda o trestný čin, resp. o přečin jde či nejde.

V důsledku toho, že zvláštnosti osoby mladistvého zpravidla výrazně snižují stupeň nebezpečnosti konkrétního činu pro společnost a že také dolní hranice trestní odpovědnosti, s níž se tento stupeň porovnává, je vyšší, jsou u mladistvého některé jeho činy beztrestné, ač jinak by trestné byly.

Tak např. takový způsob provedení činu (např. opakování útoků apod.), který by vylučoval u dospělého pachatele posuzování stupně nebezpečnosti činu jako nepatrného, nemusí u mladistvého vést ještě k závěru, že stupeň nebezpečnosti jeho činu pro společnost je vyšší než malý. I když význam způsobu provedení činu jakožto objektivní složky této nebezpečnosti je stejný u mladistvého jako u dospělého, je tu třeba přihlížet k osobnosti pachatele; k nebezpečnějšímu způsobu spáchání činu mohlo dojít právě v důsledku nedostatečné rozumové a mravní vyspělosti mladistvého.

Vzhledem k zvláštnímu vymezení trestní odpovědnosti u mladistvých je důkladné souhrnné zhodnocení všech okolností rozhodných pro zjištění stupně nebezpečnosti činu pro společnost důležité pro jeho odstupňování malý – vyšší než malý, protože na jeho správném určení závisí, zda v konkrétním případě jde o trestný čin nebo přečin nebo zda mladistvý je vůbec trestně odpovědný. Je-li mladistvý stíhán pro určitý trestný čin, soud však se zřetelem k výsledkům hodnocení hledisek uvedených v ustanovení § 3 odst. 4 tr. zák. zjistí, že stupeň nebezpečnosti pro společnost činu vykazujícího jinak znaky trestného činu je malý, je povinen zkoumat, zda tento čin nenaplňuje formální znaky některého přečinu. Jestliže ano, pak je třeba znovu posuzovat stupeň nebezpečnosti činu pro společnost. Trestně odpovědný bude mladistvý jen tehdy, bude-li stupeň společenské nebezpečnosti činu vykazujícího znaky přečinu vyšší než malý.

Závěrem je třeba ještě připomenout, že značný význam osoby mladistvého pachatele při posuzování trestní odpovědnosti ve smyslu ustanovení § 75 tr. zák. nesmí vést k přehlížení ostatních kritérií spoluurčujících stupeň nebezpečnosti činu pro společnost nebo k tomu, aby se k nim přihlíželo jen okrajově.

III. Aplikace ustanovení § 75 tr. zák. v soudní praxi

Agendu mladistvých na okresních (obvodních, městských) soudech vyřizují už po více let specializované senáty ve smyslu ustanovení § 301 tr.ř. Přesto výsledky kontrolních průzkumů i vlastní poznatky trestního kolegia Nejvyššího soudu ČSSR svědčí o tom, že přes určité zlepšení se ustanovení § 75 tr. zák. při posuzování trestní odpovědnosti mladistvého poměrně často přehlíží. Soudy neberou vždy důsledně zřetel na to, že čin spáchal mladistvý, a v podstatě se nečiní rozdíl

mezi podmínkami pro trestní odpovědnost dospělého a mladistvého pachatele. To pak v praxi vede k tomu, že u činů spáchaných mladistvými je v hraničních případech závažnost okolností určujících stupeň nebezpečnosti činu pro společnost přeceňována a v důsledku toho je vina vyslovována i v případech, kdy stupeň nebezpečnosti není vyšší než malý.

Na základě získaných poznatků lze konstatovat, že zatímco soudy v ČSR chybují při aplikaci § 75 tr. zák. nejčastěji při posuzování trestní odpovědnosti mladistvých v souvislosti s jejich postihem pro trestný čin neoprávněného užívání cizího motorového vozidla podle § 209a odst. 1, resp. 2 tr. zák., soudy v SSR tak činí při projednávání majetkové trestné činnosti.

Tak např. byl mladistvý okresním soudem uznán vinným trestným činem podle § 209a odst. 1 tr. zák. za to, že si bez souhlasu svého kamaráda vzal jeho motocykl Pionýr; ujel na něm jen několik kilometrů a pak jej vrátil na původní místo. Mladistvý měl podle obsahu spisu dobrou pověst a dosud nebyl trestán. Bylo též zjištěno, že v minulosti mu majitel zmíněný motocykl půjčoval.

V jiné věci byla mladistvá uznána vinnou trestným činem podle § 209a odst. 2 tr. zák., jehož se podle zjištění soudu dopustila tím, že nasedla do automobilu k projíždce, k níž ji vyzvali její známí, ač věděla, že jde o služební vozidlo a že jízda není povolena. Šlo přitom o mladistvou s jednoznačně dobrou pověstí.

Rozpor se smyslem ustanovení § 75 tr. zák. je v obou případech evidentní. Především způsob provedení činů, okolnosti, za kterých byly spáchány a skutečnost, že pachateli byly mladistvé osoby s pozitivní charakteristikou, svědčí o tom, že při odpovědném komplexním hodnocení kritérií uvedených v ustanovení § 3 odst. 4 tr. zák. nebylo možno dospět k jinému závěru, než že stupeň nebezpečnosti obou činů pro společnost je malý.

U majetkové trestné činnosti soudy většinou považují škodu 200 Kčs z hlediska materiální podmínky za hranici mezi přestupkem proti socialistickému soužití podle § 19 zák. č. 60/1961 Sb. a přečinem proti majetku v socialistickém a v osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 zák. o přeč. Jednání, jímž je způsobena nižší škoda, je kvalifikováno jako přečin jen v případech, kdy záporné stránky osoby mladistvého, jeho recidiva, způsob provedení činu či jiné okolnosti ve svém souhrnu podstatněji zvyšují stupeň nebezpečnosti činu pro společnost.

S uvedenou praxí lze souhlasit. Odpovídá požadavku zákona, aby trestní odpovědnost mladistvého zakládal čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je vyšší, než předpokládá obecné ustanovení § 3 odst. 2 tr. zák. U dospělého pachatele se při stíhání pro přečin proti majetku v socialistickém a v osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 zák. o přeč. jako okolnost spoluurčující nepatrný stupeň nebezpečnosti činu pro společnost posuzuje škoda nepřevyšující 100 Kčs (srov. č. 66/1972 Sb. rozh. tr.). V případě mladistvého, u něhož je pro jeho trestní odpovědnost předpokladem vyšší stupeň společenské nebezpečnosti než malý, musí proto být - při jinak stejných okolnostech - výše škody jako kritérium rozlišení mezi přečinem podle § 3 odst. 1 zák. o přeč. a přestupkem podle § 19 zák. č. 60/1961 Sb. (popřípadě porušením pracovní disciplíny podle § 73 písm. d) zák. práce) poněkud větší. Škodu ve výši kolem 200 Kčs možno považovat za dolní hranici trestní odpovědnosti mladistvého ve smyslu ustanovení § 75 tr. zák. za uvedený přečin, pokud ostatní okolnosti charakterizující čin a mladistvého pachatele (§ 3 odst. 4 tr. zák., § 13 odst. 1 zák. o přečinech) i při nižší škodě nezvyšují stupeň nebezpečnosti činu pro společnost na úroveň přečinu, výjimečně až trestného činu.

Správně byla mladistvá okresním soudem uznána vinnou přečinem proti majetku v socialistickém a v osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 písm. a) zák. o přeč., přestože odcizením peněz způsobila škodu ve výši 150 Kčs, protože hodnocení ostatních okolností určujících stupeň nebezpečnosti činu pro společnost vyznělo v její neprospěch. Šlo totiž o pachatelku, která se již dříve dopouštěla útoků

proti cizímu majetku a pro narušené chování byla umístěna ve výchovném ústavu pro mládež.

Přes uspokojivou úroveň soudní praxe na tomto úseku trestné činnosti byla zjištěna i vadná rozhodnutí, v nichž soudy nebraly na uvedená hlediska dostatečný zřetel. Uznávaly mladistvé vinnými přečinem proti majetku v socialistickém a v osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 zák. o přeč., při škodě nižší než 200 Kčs, aniž náležitě hodnotily okolnosti uvedené v ustanovení § 3 odst. 4 tr. zák. a zvažovaly, zda nejde o čin, jehož stupeň společenské nebezpečnosti je malý, resp. neodůvodnily, proč je vyšší než malý.

Např. okresní soud uznal mladistvého vinným přečinem proti majetku v socialistickém a v osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 zák. o přečinech, jímž způsobil škodu ve výši 160 Kčs. Žádné okolnosti, které by zvyšovaly stupeň nebezpečnosti činu pro společnost tak, že by nemohl být malý, zjištěny nebyly.

V jiném případě byl mladistvý uznán okresním soudem vinným přečinem proti majetku v socialistickém a v osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 písm. a) zák. o přeč., jehož se dopustil tím, že odcizil ze sloupu místního rozhlasu v obci rozhlasový reproduktor, čímž způsobil MNV škodu v částce 156 Kčs. Mladistvý byl v době činu šestnáctiletý, k jednání, k němuž byl naveden, se doznal a spáchání činu litoval. Podle zprávy o pověsti byl v místě bydliště hodnocen kladně, jako učeň své povinnosti na pracovišti plnil, pozitivní byly i jeho charakterové vlastnosti. Do spáchání činu soudně trestán ani postižen za přestupek nebyl.

V další věci uznal okresní soud mladistvého vinným stejným přečinem proto, že v učňovském středisku odcizil montážní klíče, čímž středisku způsobil škodu v částce 150 Kčs. Podle výsledků dokazování mladistvý spáchal čin z nerozvážnosti. Jeho povahové vlastnosti byly jinak hodnoceny kladně, své povinnosti učně náležitě plnil a v místě bydliště měl dobrou pověst. Do spáchání činu nebyl soudně trestán. Šlo o jeho prvé vybočení z mezí řádného života.

Soudy v těchto případech nesprávně aplikovaly ustanovení § 75 tr. zák. Přihlédne-li se ke kladnému osobnímu profilu mladistvých, jejich dobré pověsti v místě bydliště, pozitivnímu vztahu k plnění pracovních povinností, řádnému způsobu života do spáchání činu a ojedinělosti vybočení z řádného života pracujícího člověka, nízké škodě činem způsobené, jakož i k ostatním okolnostem případu, pak se přímo nabízí závěr, že jde o činy malého stupně nebezpečnosti pro společnost. Z hledisek ustanovení § 75 tr. zák. nešlo tedy v daných věcech o přečiny a mladiství nebyli trestně odpovědní. Přicházelo tu v úvahu postoupení věci orgánu příslušnému k projednání přestupku nebo zastavení trestního stíhání, jestliže přestupek byl promlčen (§ 314c odst. 1 písm. b), c) tr. ř.).

Podle názoru Nejvyššího soudu Slovenské socialistické republiky nemusí jít o přečiny ani tehdy, jestliže vzniklá škoda poněkud převyšuje částku 200 Kčs.

Mladistvý byl okresním soudem uznán vinným přečinem proti majetku v socialistickém a v osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 písm. a) zák. o přečinech proto, že na pracovišti odcizil tapety v ceně 220 Kčs. Jako učeň byl hodnocen velmi pozitivně, na pracovišti i ve škole dosahoval dobrých výsledků a i v místě bydliště měl dobrou pověst. Do spáchání činu vedl řádný život pracujícího člověka.

V uvedeném případě byla sice činem způsobena škoda přesahující 200 Kčs, tato skutečnost však sama o sobě nemusí natolik zvyšovat stupeň nebezpečnosti činu pro společnost, aby byl vyšší než malý a zakládal trestní odpovědnost mladistvého. Závěr o stupni nebezpečnosti činu pro společnost je možno učinit až po komplexním zhodnocení všech okolností uvedených v ustanovení § 3 odst. 4 tr. zák. To však v daném případě soud neučinil, ač všechny uvedené okolnosti nasvědčují tomu, že stupeň společenské nebezpečnosti byl malý.

Naproti tomu správně rozhodl okresní soud o vině přečinem v případě, kdy zamýšlená škoda výrazně převyšovala 200 Kčs.

Okresní soud uznal mladistvého vinným pokusem přečinu proti majetku v socialistickém a v osobním vlastnictví podle § 8 odst. 1 tr. zák. a § 3 odst. 1 písm. a) zák. o přeč., kterého se podle zjištění uvedených v rozsudku dopustil tím, že se pokusil odcizit holuby v hodnotě 600 Kčs. Při činu byl přistižen majitelem holubů, takže k dokonání činu nedošlo. Pachatelem byl sedmnáctiletý učeň, který řádně plnil své povinnosti pracovní i školní a v místě bydliště měl dobrou pověst. Byl vášnivým holubářem a motivem jeho činu byl zájem opatřit si poštovní holuby k chovu. Do spáchání činu nebyl soudně trestán.

V uvedené věci přesahuje hrozící škoda tak podstatně částku 200 Kčs, že jiné okolnosti již zpravidla nemohou snížit stupeň nebezpečnosti činu pro společnost až na stupeň malý ve smyslu § 75 tr. zák.

Nedůslednosti při hodnocení okolností určujících stupeň nebezpečnosti činu pro společnost z hlediska ustanovení § 75 tr. zák. vedly někdy též k nesprávnému rozlišování mezi majetkovým trestným činem a přečinem.

Např. mladistvý byl okresním soudem uznán vinným majetkovým trestným činem za to, že více útoky odcizil z uzamčených skříněk spoluúčnů celkem 485 Kčs a stravenky v hodnotě 52,80 Kčs. Motivem jednání byl nedostatek peněz. Mladistvý sice pocházel ze špatného výchovného prostředí, sám však nebyl hodnocen nepříznivě. Nebyl dosud soudně trestán.

V jiné věci okresního soudu byli dva pachatelé, z nichž jeden byl mladistvý, uznáni vinnými trestným činem rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1 písm. a) tr. zák. Dopustili se ho jako spolupachatelé tím, že se v nočních hodinách vloupali do stánku PNS a odcizili cigarety v hodnotě 131,20 Kčs. Podle výsledků dokazování ke spáchání činu dal podnět dospělý obviněný, který také rozbil sklo ve stánku. Mladistvý do spáchání činu nebyl soudně trestán, v místě bydliště i na pracovišti byl hodnocen kladně. V době spáchání činu mu bylo sedmáct let a žil ve spořádané rodině.

V jiném případě okresní soud uznal dva šestnáctileté mladistvé vinnými trestným činem rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1 písm. a) tr. zák. proto, že ve večerních hodinách rozbili sklo ve větracím okénku a vnikli do skladu mateřské školky, kde odcizili různé potraviny v ceně 231 Kčs a rozbitím skla způsobili škodu v částce 40 Kčs. Mimo jiné bylo zjištěno, že mladiství byli kladně hodnoceni v místě bydliště i v učňovské škole, kde řádně plnili pracovní i školní povinnosti, žili ve spořádaných rodinách, do spáchání činu se nedopustili žádného poklesku.

Při rozlišování mezi trestným činem rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví podle § 132 odst. 1 tr. zák. a přečinem proti majetku v socialistickém a v osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 zák. o přeč. lze vycházet z dosavadní judikatury (srov. č. 22/1970, 8/1971, 27/1971 Sb. rozh. tr.), tedy především ze zásady, že i při nižší škodě než 1 500 Kčs je možno posoudit skutek jako trestný čin, jestliže se zřetelem na konkrétní okolnosti případu je stupeň nebezpečnosti činu pro společnost zvýšen na úroveň odpovídajícího trestného činu (§ 3 odst. 4, § 75 tr. zák.). Ani u dospělých pachatelů však okolnost, která zvyšuje stupeň nebezpečnosti činu pro společnost, nemůže být posuzována izolovaně, nýbrž v souhrnu všech okolností určujících tento stupeň podle ustanovení § 3 odst. 4 tr. zák. (srov. č. 35/1970 Sb. rozh. tr.). Tím pečlivěji je nutno posuzovat tuto otázku u mladistvých, u nichž se k trestní odpovědnosti za trestný čin vyžaduje, aby stupeň jeho nebezpečnosti pro společnost byl vyšší než malý (§ 75 tr. zák.).

Z uvedených příkladů vyplývá, že soudy při zjišťování stupně nebezpečnosti činu pro společnost a při řešení otázky trestní odpovědnosti mladistvých plně nedocenily především charakteristické

vlastnosti a rysy jejich osobnosti a v důsledku toho náležitě neobjasnily stupeň jejich rozumového a mravního vývoje. Dále je zřejmé, že dostatečně nepřihlédly ani ke kladnému hodnocení osoby mladistvých pachatelů, která je jedním z kritérií spoluurčujících stupeň nebezpečnosti činu pro společnost. Naproti tomu závažnost některých okolností neúměrně přecenily v neprospěch mladistvých, resp. jejich význam v konkrétním případě neodůvodnily. Přitom tyto okolnosti byly hodnoceny převážně izolovaně bez zřetele na ostatní.

V posledních dvou uvedených věcech soudy při kvalifikaci činu jako trestného podle § 132 odst. 1 tr. zák. vycházely jen ze způsobu jeho provedení, tj. vloupání. Považovaly jej za okolnost, která zvyšuje stupeň nebezpečnosti činu pro společnost na úroveň trestného činu, i když způsobená škoda zdaleka nedosahovala částky 1 500 Kčs a šlo o vloupání uskutečněné jednoduchým způsobem. Tuto okolnost hodnotily izolovaně, ačkoliv – jak již bylo zdůrazněno – stupeň nebezpečnosti činu pro společnost se určuje na základě souhrnu všech okolností obsažených v ustanovení § 3 odst. 4 tr. zák.

Za vylíčeného stavu nemělo být v uvedených věcech jednání mladistvých pachatelů kvalifikováno jako trestný čin, nýbrž pouze jako přečin podle § 3 odst. 1 zák. o přeč.

V případě vloupání do stánku PNS způsob spáchání odůvodnil posouzení činu mladistvého jako přečinu a nikoliv jen přestupku, přestože výše způsobené škody by to jinak umožňovala.

Naproti tomu v jiné věci okresní soud správně posoudil jednání mladistvého, který na návod dospělého pachatele odcizoval nestřežený stavební materiál a způsobil tak škodu ve výši 1 150 Kčs, jako přečin proti majetku v socialistickém a v osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 zák. o přečinech a nikoliv jako majetkový trestný čin, i když pachatel v jednání pokračoval po delší dobu.

Soud totiž v této věci neposuzoval způsob provedení činu odtrženě od ostatních okolností a přihlížel přitom zejména ke skutečnosti, že pachatel ve věku 16 let byl k trestné činnosti naveden, nebyl dosud soudně trestán a před spácháním činu vedl řádný život pracujícího člověka.

Podle § 3 odst. 1 zák. o přeč. bude pro přečin proti majetku v socialistickém a v osobním vlastnictví potrestán ten, kdo způsobil na cizím majetku škodu nepřevyšující 1 500 Kčs. Průzkumem nebyly zjištěny případy, že by soud v trestní věci mladistvého při škodě vyšší než 1 500 Kčs posoudil stíhaný skutek s ohledem na stupeň jeho nebezpečnosti pro společnost jako cit. přečin, popř. dospěl k závěru, že stupeň nebezpečnosti takového činu je vzhledem k dalším okolnostem případu malý a mladistvý není proto trestně odpovědný.

Otázka správné aplikace ustanovení § 75 tr. zák. vyvstává i u trestného činu loupeže podle § 234 odst. 1 tr. zák. V praxi se totiž vyskytují případy, kdy oba společenské zájmy chráněné ustanovením § 234 odst. 1 tr. zák., tj. svoboda rozhodování a majetek, jsou zasaženy málo významným způsobem, to znamená, že oba znaky jednání popsaneho v cit. ustanovení tr. zák. jsou naplněny s malou či dokonce nepatrnou intenzitou. Např. pachatel se za použití násilí výjimečně malé intenzity, popř. málo důrazné pohrůžky bezprostředním násilím chce zmocnit věci nepatrné hodnoty, např. několika cigaret, nepatrné peněžité částky apod. (srov. č. 1/1980 Sb. rozh. tr.). Uvedené okolnosti jistě snižují stupeň nebezpečnosti činu pro společnost, a lze tedy uvažovat, zda nemůže nastat – přes poměrně vysokou typovou nebezpečnost trestného činu loupeže – situace, kdy po zhodnocení všech okolností případu je třeba učinit závěr, že stupeň nebezpečnosti takového činu pro společnost je malý ve smyslu ustanovení § 75 tr. zák.

Vyskytují se názory, že v takových případech – vyznívají-li i ostatní okolnosti ve prospěch pachatele – není vyloučeno, že ve vztahu k trestnému činu loupeže podle § 234 odst. 1 tr. zák. bude stupeň nebezpečnosti činu pro společnost malý a vzhledem k tomu nebude mladistvý trestně odpovědný, popřípadě se jeho jednání posoudí jako mírnější trestný čin nebo přečin, jejichž znaky naplňuje

(např. podle § 202 tr. zák., § 3 odst. 1 zák. č. 150/1969 Sb.)

Při rozhodování o trestném činu příživnictví podle § 203 tr. zák. a korespondujícím přečinu podle § 10 zák. o přeč. soudy někdy nevěnují dostatečnou pozornost otázce naplnění zákonných znaků těchto deliktů, což platí zejména o znacích „soustavně se vyhýbá poctivé práci“ a „nekalý způsob obživy“.

Tak např. byla mladistvá uznána okresním soudem vinnou trestným činem příživnictví podle § 203 tr. zák. proto, že od 13.10.1978 do 22.8.1979 - vyjma období od 24.4.1979 do 14.5.1979 - nikde nepracovala a nechala se vydržovat svými rodiči, kteří jí poskytovali ubytování, stravu a drobné finanční prostředky na běžné výdaje. U rodičů se starala o domácnost a o pětiletou sestru vedle dalších sedmi sourozenců. Mladistvá se kromě toho hájila tím, že v kritické době marně hledala práci.

V jiné věci okresní soud uznal mladistvého vinným přečinem příživnictví podle § 10 zák. o přeč., jehož se podle zjištění soudu dopustil tím, že v době od 10.11.1977 do 2.5.1978 nikde nepracoval a nechal se živit svými rodiči, jimž pomáhal v domácnosti a staral se o čtyři sourozence, z nichž nejmladšímu byly čtyři roky. Matka byla zaměstnána.

Skutková zjištění v obou uvedených věcech nejsou dostačující pro odpovědné posouzení, zda jednáním obviněných byly naplněny formální znaky trestného činu příživnictví podle § 203 tr. zák., event. přečinu příživnictví podle § 10 zák. o přeč. V obdobných případech je nutno pečlivě zjišťovat všechny okolnosti významné právě z hlediska zmíněných zákonných znaků, zejména zda mladistvý měl vůbec potřebné podmínky pro zapojení do pracovního poměru, jaký charakter měla jeho pomoc v domácnosti apod. (srov. č. 38/1978 Sb. rozh. tr.). Teprve je-li po náležitém objasnění věci opodstatněn závěr o naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu nebo přečinu příživnictví, je možno provést hodnocení stupně společenské nebezpečnosti ve smyslu ustanovení § 75 tr. zák.

V podstatě správný je postup soudů při postihu mladistvých pachatelů přečinu proti pracovní kázní podle § 8 písm. c) zák. o přečinech.

Za soustavné vynechávání pracovních směn ve smyslu cit. přečinu se v praxi považuje počet směn, který v souhrnu představuje dobu jednoho týdne. Tento formální znak musí být pochopitelně stejným způsobem naplněn i u mladistvých pachatelů tohoto přečinu. K trestní odpovědnosti mladistvého však zákon dále vyžaduje, aby stupeň nebezpečnosti jeho činu pro společnost byl vyšší než malý. Tuto materiální podmínku pokládají soudy za splněnou až při vynechání většího počtu směn, zpravidla kolem dvaceti, pokud ovšem v konkrétním případě i při menším počtu nezvyšují stupeň nebezpečnosti spáchaného činu jiné okolnosti. S tím lze souhlasit.

Vyskytly se ale některé nedostatky spočívající v tom, že soudy chybně uznaly mladistvé vinnými přečinem proti pracovní kázní podle § 8 písm. c) zák. o přeč., neboť nevyvodily správné právní závěry ze skutkových zjištění o subjektivní stránce činu. Nutno tu připomenout, že úmysl pachatele se vždy musí vztahovat i k následkům v cit. přečinu uvedeným, tj. k ohrožení plynulého hospodářského provozu nebo hospodářské činnosti socialistické organizace anebo ke způsobení škody. U mladistvého je proto třeba i v této souvislosti hodnotit, do jaké míry byl vzhledem ke své nedostatečné rozumové vyzrálosti a malým životním zkušenostem schopen některý z uvedených následků předvídat. Výsledky takového hodnocení mohou mít vliv na závěr soudu o míře zavinění a tím i na posouzení trestní odpovědnosti mladistvého ve smyslu § 75 tr. zák.

U trestných činů ublížení na zdraví a rvačky podle § 221, 222 a 225 tr. zák. se vyskytla jen zcela ojediněle pochybení při posuzování trestní odpovědnosti mladistvých ve smyslu § 75 tr. zák.

Např. okresní soud uznal vinným mladistvého trestným činem ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 tr. zák. na základě zjištění, že po předcházejícím nedorozumění uhodil rukou do tváře poškozeného a způsobil mu tím krevní podlitiny v levé spánkové oblasti a v okolí levého oka, v důsledku toho byl poškozený práce neschopen devět dnů.

Z tohoto případu je zřejmé, že útok na zákonem chráněný zájem – zdraví občana – nebyl zvlášť intenzivní, což se projevilo též v méně závažném následku na zdraví poškozeného. Podle výsledků dokazování se mladistvý do spáchání činu nedopustil žádných poklesků, žil v spořádané rodině. Pracoval jako zedník, pracovní povinnosti plnil řádně. Pozitivně byl hodnocen i v místě bydliště. Činu se dopustil v rozčílení vyvolaném provokativním chováním poškozeného. Po přihlídnutí k tomu, že čin spáchala osoba mladistvá, mělo správné hodnocení okolností určujících stupeň nebezpečnosti činu pro společnost (§ 3 odst. 4 tr. zák.) vyznít jednoznačně ve prospěch mladistvého v tom smyslu, že výsledný stupeň byl malý, a že tedy v daném případě nebyl mladistvý trestně odpovědný (§ 75 tr. zák.).

IV. K některým ustanovením trestního řádu vztahujícím se k rozhodování o trestní odpovědnosti mladistvého ve smyslu ustanovení § 75 tr. zák.

Osobu mladistvého jako kritérium spoluurčující stupeň nebezpečnosti činu pro společnost ve smyslu ustanovení § 75 tr. zák. je nutno hodnotit v úzké souvislosti se zákonným požadavkem všestranné znalosti této osoby (po stránce psychologické, biologické, sociální) z hledisek ustanovení § 292 tr. ř., které klade zvláštní důraz na zjištění poměrů mladistvého. Splnění tohoto požadavku je jedním ze základních předpokladů pro spravedlivé rozhodnutí soudu v trestním řízení proti mladistvému. Citovaným ustanovením se orgánům činným v trestním řízení přikazuje, aby co nejdůkladněji zjišťovaly též stupeň rozumového a mravního vývoje mladistvého, jeho povahu, poměry i prostředí, v němž žil a byl vychován, jeho chování před spácháním činu a po něm. Ze slova „též“ vyplývá, že to mohou být i jiné okolnosti v cit. ustanovení výslovně neuvedené, pokud jsou pro spravedlivé rozhodnutí soudu v trestním řízení proti mladistvému důležité.

Rozumový vývoj zahrnuje etapy nabývání schopnosti pojmového myšlení, přičemž stupeň rozumového vývoje bude určen dosaženou úrovní tohoto myšlení.

Za mravní vývoj osobnosti možno považovat skutečnost, že si osobnost v procesu individuálního rozvoje osvojuje normy chování, které platí v daném období, a přeměňuje je na osobní a morální kvality.

Základní význam pro formování osobnosti mladistvého má především prostředí, v němž žil a byl vychováván. Zpravidla je to rodina. Výchova dítěte závisí na obsahu, metodách a formě výchovy. Soud má tedy znát, jaká je úroveň výchovy a jak se rodiče výchově věnují atd.

Vedle rodiny se významně podílí na utváření osobnosti mladistvého také škola. Je proto třeba zjišťovat jeho celkový postoj ke škole, ke kolektivu spolužáků, úroveň spolupráce rodičů se školou apod.

U mladistvého, který byl vychováván v některém výchovném ústavu pro mládež, je třeba jeho vývoj zjišťovat v těchto ústavech.

Důležitou úlohu ve vývoji mladistvého hraje jeho příchod na pracoviště. Proto je třeba znát, jak se v zaměstnání osvědčuje, jaký je jeho poměr k práci, ke kolektivu, k nadřízeným, jak se utváří jeho pracovní kvalifikace, jaké jsou vzájemné vztahy na pracovišti a zda negativně neovlivňují jeho další vývoj.

Dále je třeba znát způsob života mladistvého ve volném čase a v jakém prostředí a v jaké společnosti

se pohybuje. Přitom je třeba také zjišťovat jeho záliby a sklony, kladné i záporné povahové rysy; mimo jiné je nutno též zjišťovat, zda má sklon k požívání alkoholických nápojů; zvláště významné je objasnění okolností souvisejících s trestným činem nebo přečinem, které jsou mladistvému kladeny za vinu.

Zjištění o poměrech mladistvého se čerpají především ze zprávy předkládané orgánem pověřeným péčí o mládež. K objasnění zmíněných okolností mohou však přispět též informace z dalších pramenů. Jde zejména o zprávy bezpečnostních orgánů, národních výborů, školy, společenských organizací, podniku, kde mladistvý byl nebo je v pracovním poměru, výslech rodičů, popř. jiných osob, u nichž byl mladistvý vychováván apod.

Někdy však informace z uvedených zdrojů v konkrétní věci neposkytují dostatečné podklady pro správné poznání a zhodnocení stupně rozumového a mravního vývoje mladistvého a jeho povahového zaměření a založení. V těchto případech orgány činné v trestním řízení vyžadují za účelem spolehlivého objasnění a odstranění pochybností o skutečném stavu poměrů mladistvého ve smyslu ustanovení § 292 tr.ř. odborná vyjádření od pedagogicko-psychologických poraden (klinik), popř. dětských diagnostických ústavů. Nelze-li vyjádření opatřit nebo nepodaří-li se odstranit jeho případné nedostatky, je vyžádán posudek znalce psychologa.

Pokud je třeba vyšetřit duševní stav mladistvého (§ 301 odst.1 tr.ř.), je nutné přibrat vždy dva znalce z oboru

psychiatrie (§ 116 odst. 1 tr.ř.), z nichž však alespoň jeden má být z oboru dětské nebo dorostové psychiatrie. (Srov. též Prz 21/67, publ. ve Sborníku směrnic, stanovisek a zhodnocení soudní praxe pléna a prezidia Nejvyššího soudu 1962-1968, Praha 1974.)

V kontrolních zprávách nejvyšších soudů republik se konstatuje, že v řízení proti mladistvým nebyly v přípravném řízení vždy vyžadovány zprávy o osobě mladistvého od všech orgánů a organizací, které by mohly podat potřebné informace. Někdy nebyly tyto zprávy vyžadovány ani od orgánu pověřeného péčí o mládež. Úroveň součinnosti soudů s orgány pověřenými péčí o mládež se však zlepšila. Pokud někdy nebyly v přípravném řízení vyžádány zprávy o poměrech mladistvého od orgánu pověřeného péčí o mládež, učinily tak zpravidla soudy dodatečně samy. Nevyskytly se případy, kdy by bylo nutné pro porušení povinnosti ve vztahu k těmto orgánům v přípravném řízení vrátit věc prokurátorovi k došetření.

Většina zpráv orgánu pověřeného péčí o mládež o poměrech mladistvého ve smyslu ustanovení § 292 tr.ř. měla uspokojivou úroveň. Vyskytly se však také případy, že orgány pověřené péčí o mládež nepodalily zprávu o poměrech mladistvého vůbec, zejména při objasňování přečinů, nebo podané zprávy byly velmi kusé a neobsahovaly všechny okolnosti potřebné především pro posouzení rozumového a mravního vývoje mladistvého. Nedostatečná je též aktivita a iniciativa zástupců orgánu pověřeného péčí o mládež při soudním jednání.

Pokud za vylíčeného stavu soudy rozhodly o vině mladistvých, mohly i uvedené okolnosti ovlivnit konstatované nedostatky při určování stupně nebezpečnosti činu pro společnost a s tím související posuzování trestní odpovědnosti ve smyslu § 75 tr. zák.

Nelze považovat za nedostatek, že soudy využívají pedagogicko-psychologického vyšetření, popřípadě provádějí důkaz znalcem z oboru psychologie apod. jen ojedinele, pokud jiné důkazní prostředky poskytují dostatečné podklady pro spolehlivý závěr o poměrech mladistvého. V žádném případě však nesmí být zjištění a zhodnocení těchto poměrů pominuto.

K správnému zjištění poměrů mladistvého ve smyslu ustanovení § 292 tr.ř. a hodnocení jeho osoby

mohou významně přispět i společenské organizace působící v místě bydliště mladistvého nebo na jeho pracovišti. Jde zejména o společenské organizace, jimž podle ustanovení § 4 odst. 1 a § 183 odst. 1 tr.ř. přísluší právo nabídnout převzetí záruky za nápravu obviněného a vyslat k projednání věci před okresním soudem jako svého zástupce společenského žalobce nebo společenského obhájce. Společenská organizace může jak ve svém návrhu na převzetí záruky, tak prostřednictvím vyslaného společenského zástupce na podkladě bezprostředních znalostí přispět k náležitému objasnění osoby mladistvého, jeho charakterových, osobních a morálních vlastností, hlouběji odhalit příčiny jednání mladistvého i okolnosti, za jakých k němu došlo, nepříznivé vlivy, které na něho působily apod. Se zřetelem k bezprostředním znalostem získaným na pracovišti na základě stanoviska u kolektivu pracujících k projednávání věci se tak může soud od společenského zástupce dovědět i takové okolnosti, které nejsou zřejmé z provedených důkazů nebo jsou považovány za nepodstatné, ač mohou mít značný význam pro správné zjištění poměrů mladistvého a hodnocení jeho osoby.

Pomoc společenských organizací v uvedeném směru je však nedostatečná. Jejich účast na trestním řízení proti mladistvým je, zejména pokud jde o organizace SSM, trvale minimální a zjevně neuspokojivá. To se týká jak nabízení záruk za nápravu mladistvého, tak vysílání společenských zástupců k hlavnímu líčení před okresním soudem. Prokazují to i statistické údaje ministerstev spravedlnosti ČSR a SSR. V roce 1979 v ČSR z celkového počtu 1 032 přijatých záruk za nápravu obviněného se týkalo pouze 19 mladistvých, v SSR z 552 záruk jen 15 mladistvých; z celkového počtu 312 společenských obhájců vystupujících u okresních soudů v ČSR šlo jen v 7 případech o věci mladistvých, v SSR z celkového počtu 43 společenských obhájců ani v jednom případě nešlo o věc mladistvého; v ČSR vystupovalo u soudu celkem 29, v SSR 14 společenských žalobců, z nichž vždy pouze v jednom případě tomu tak bylo v trestní věci proti mladistvému. Bezprostřední poznatky společenských organizací o mladistvých, které by mohly přispět k posouzení jejich trestní odpovědnosti ve smyslu ustanovení § 75 tr. zák., tak zůstávají nevyužity.

Soudci by proto měli své výchovné činnosti zaměřené na propagaci socialistického právního řádu, jehož součástí je i účast společenských organizací na trestním řízení, využít také k objasňování, jaký význam mohou mít bezprostřední znalosti společenské organizace o mladistvém pro hodnocení jeho osoby, pro zjišťování jeho poměrů ve smyslu ustanovení § 292 tr.ř., pro určování stupně nebezpečnosti spáchaného činu pro společnost a posuzování jeho trestní odpovědnosti z hledisek ustanovení § 75 tr. zák.

Z ustanovení § 176 odst. 1 tr.ř. vyplývá, že prokurátor má podat žalobu tehdy, jestliže výsledky přípravného řízení dostatečně odůvodňují postavení obviněného před soud. Splnění tohoto požadavku zákona závisí na tom, zda v přípravném řízení bylo vykonáno dokazování o všech okolnostech, které mají vliv na stupeň nebezpečnosti činu pro společnost. Je tedy zřejmé, že už orgány přípravného řízení se mají důsledně ze všech hledisek zabývat otázkou trestní odpovědnosti mladistvého ve smyslu ustanovení § 75 tr. zák.

Prověrkou zákonnosti a úplnosti přípravného řízení a zárukou, že před soud nebude postaven občan, u kterého k tomu nejsou dostatečné důvody, je předběžné projednání obžaloby. Z této obecné zásady tedy vyplývá, že povinností soudů je hned po podání obžaloby posuzovat, zda stupeň nebezpečnosti činu pro společnost u mladistvého není malý, a v případě, že tomu tak je ve vztahu k trestnému činu i přečinu, učinit rozhodnutí podle ustanovení § 188 odst. 1 písm. c) nebo d) tr.ř. Půjde-li o přestupek, postoupí se věc zpravidla národnímu výboru (§ 20 přest. zák.). V případě jiných poklesků bude třeba zajistit, aby po zastavení trestního stíhání se jimi popřípadě zabývaly společenské organizace (zejména SSM), škola, vedení podniku apod.

Jestliže vzhledem k nedostatečnému objasnění okolností významných pro hodnocení stupně nebezpečnosti činu pro společnost z hlediska § 75 tr. zák. nelze učinit závěr, že shromážděný důkazní materiál svědčí o opodstatněnosti obžaloby, je nutno vrátit věc prokurátorovi k došetření

podle ustanovení § 188 odst. 1 písm. f) tr.ř.

Obdobně lze postupovat i v případě návrhu na potrestání, jestliže se o přečinu konalo přípravné řízení nebo mělo-li být přípravné řízení konáno (§ 314c odst. 1 písm. f), g) tr.ř.), i když jinak o přečinech koná řízení samosoudce, který vzhledem k ustanovení § 314d odst. 3 tr.ř. návrh na potrestání předběžně neprojednává. V takových případech má samosoudce stejná práva a povinnosti jako senát a jeho předseda, tedy i práva a povinnosti přezkoumávat návrh na potrestání a rozhodovat o něm před nařízením hlavního líčení. Samosoudce však nerozhoduje o přezkoumání návrhu na potrestání v neveřejném zasedání (srov. č. 50/1971 Sb. rozh. tr.).

Důsledný postup v naznačených směrech může vést k náležitému zhodnocení podmínek trestní odpovědnosti mladistvého ve smyslu ustanovení § 75 tr. zák. už v přípravném řízení; tím se zabrání tomu, aby mladiství byli bezdůvodně stavěni před soud.

Z ustanovení § 125 tr.ř. vyplývá, že rozsudek má být jasný, přehledný a přesvědčivě odůvodněný. Na tom do značné míry závisí výchovný účinek trestního řízení na pachatele i na ostatní členy společnosti. To platí v trestním řízení vůbec a v řízení proti mladistvým zvláště.

Z hledisek cit. ustanovení musí být v rozsudku odůvodněn i závěr o trestní odpovědnosti mladistvého ve smyslu ustanovení § 75 tr. zák. To znamená, že má být stručně a jasně vyloženo, které skutečnosti vzal soud za prokázané, o které důkazy svá skutková zjištění opřel a jakými právními úvahami se řídil, než vyslovil, že mladistvý je či není za čin vykazující znaky trestného činu nebo přečinu trestně odpovědný. Nestačí jen obecné konstatování, že společenská nebezpečnost dosahuje té či oné výše. Závěr o trestní odpovědnosti mladistvého musí vyplývat z provedených důkazů umožňujících odpovědné hodnocení podle hledisek uvedených v ustanovení § 3 odst. 4 tr. zák. a musí být přesvědčivě odůvodněno, proč v projednávané věci je stupeň nebezpečnosti činu mladistvého pro společnost vyšší než malý nebo pouze malý.

Soudy naznačeným způsobem vždy nepostupovaly. Častým nedostatkem při odůvodňování rozsudku o vině mladistvého bylo, že úvahy o stupni nebezpečnosti činu pro společnost ve smyslu ustanovení § 75 tr. zák. byly značně obecné a kusé nebo chyběly vůbec i v případech, kdy to povaha věci vyžadovala. Odůvodnění stupně nebezpečnosti činu pro společnost ve věcech mladistvých se v podstatě nelišilo od odůvodnění ve věcech dospělých pachatelů. Tím byla snižována přesvědčivost výroku o vině mladistvého.

V. Závěry

V posledních letech docházelo k poklesu počtu odsouzených mladistvých i jejich podílu na celkovém počtu odsouzených osob. V roce 1979 činil tento podíl v ČSSR u trestných činů 6,2 %, u přečinů 9,6 %. Údaje z r. 1980 však nenasvědčují dalšímu poklesu kriminality mladistvých, zejména pokud jde o trestné činy.

Statistické údaje svědčí dále o tom, že trestná činnost mladistvých je koncentrována do několika málo skupin trestných činů a přečinů. Nejvíce se mladiství podílejí na útocích proti majetku, a to jak u trestných činů, tak i u přečinů.

Pokud jde o trestní postih, byly mladistvým ukládány převážně podmíněné tresty odnětí svobody. V poměrně vyšší míře než u dospělých pachatelů se též upouštělo od potrestání podle § 24 odst. 1 tr. zák., zejména za přečiny. Podíl uložených nepodmíněných trestů odnětí svobody byl vyšší v SSR.

Soudy někdy chybovaly v tom, že nehodnotily trestní odpovědnost mladistvých důsledně podle ustanovení § 75 tr. zák., a posuzovaly jednotlivé okolnosti, jež mohou zvyšovat stupeň nebezpečnosti činu pro společnost, izolovaně, bez ohledu na to, že tento stupeň je určován souhrnem všech

okolností uvedených v ustanovení § 3 odst. 4 tr. zák., nebo význam některých okolností přeceňovaly.

Nejvíce se v tomto směru chybovalo při rozhodování o majetkové trestné činnosti, což mimo jiné vedlo k nesprávnému rozlišování mezi majetkovým trestným činem a přečinem proti majetku v socialistickém a v osobním vlastnictví podle § 3 odst. 1 zák. č. 150/1969 Sb. a mezi tímto přečinem a přestupkem proti socialistickému soužití podle § 19 zák. č. 60/1961 Sb.

Nesprávné nebo nedůsledné hodnocení hledisek určujících stupeň nebezpečnosti činu pro společnost a zjišťování trestní odpovědnosti mladistvého ve smyslu ustanovení § 75 tr. zák. vyznělo zpravidla v neprospěch mladistvých. Byl-li mladistvý uznán vinným trestným činem přesto, že stupeň nebezpečnosti činu pro společnost byl malý a jednání naplňovalo pouze znaky přečinu, došlo nesprávně k přísnějšímu postihu mladistvých. Pokud se obdobná pochybení vyskytla při rozhodování o přečinu, soudní postih nepřicházel v úvahu a mladistvý byl tak postaven před soud bezdůvodně.

Při projednávání trestních věcí soudy náležitě nezjišťovaly a nehodnotily poměry mladistvého a nepřihlížely k jeho charakteristickým vlastnostem a rysům. Někdy též vycházely z neúplných zpráv orgánu pověřeného péčí o mládež o poměrech mladistvého nebo rozhodovaly bez nich. V takových případech nebyl stupeň rozumového a mravního vývoje důkladně zjištěn a zhodnocen nebo se soudy touto otázkou nezabývaly.

Účast společenských organizací na trestním řízení proti mladistvým byla minimální a neuspokojivá, zejména nedostatečně přispívaly svými bezprostředními poznatky k hodnocení osoby mladistvého a stupně jeho rozumového a mravního vývoje.

Odůvodnění rozsudků ve věcech mladistvých často neodpovídalo hlediskům uvedeným v ustanovení § 125 tr. ř. Nedostatek spočíval především v tom, že úvahy o stupni nebezpečnosti činu pro společnost ve smyslu ustanovení § 75 tr. zák. byly převážně nekonkrétní a kusé a mnohdy chyběly vůbec. Tím byl snižován výchovný účel trestního řízení a oslabována účinnost soudního rozhodnutí.

Bude proto potřebné, aby ve smyslu Směrnice pléna Nejvyššího soudu ČSSR k výkonu soudního dozoru PlsF 1/81 byla této problematice věnována náležitá pozornost a učiněna opatření k odstranění zjištěných nedostatků. Zejména bude třeba v součinnosti s nejvyššími soudy republik prosazovat důslednější respektování odlišné právní úpravy trestní odpovědnosti mladistvých (§ 75 tr. zák.) a dospělých pachatelů (§ 3 odst. 2 tr. zák.), důkladnější zjišťování poměrů mladistvého ve smyslu ustanovení § 292 tr. ř., především stupně jejich rozumového a mravního vývoje, a pečlivější odůvodňování rozsudku tak, aby odpovídalo požadavkům ustanovení § 125 tr.ř.

Je rovněž žádoucí, aby u soudců pověřených rozhodováním ve věcech mladistvých (§ 301 tr.ř.) byly v rámci odborné průpravy, organizované ministerstvy spravedlnosti, zvyšovány jejich znalosti z vědních oborů, jejichž poznatky mohou přispět ke splnění účelu trestního řízení proti mladistvým, např. pedagogiky, psychologie, sociální psychologie a psychiatrie.